

УСТАВ ОЛЬШАНСКОГО ШКОЛЬНОГО ОБЩЕСТВА ПОТРЕБИТЕЛЕЙ «РОДНАЯ ЖИЗНЬ»

Вступна стаття

Ідея впровадження кооперації в школу вперше виникла в Англії – на батьківщині кооперативного руху¹ [1, 10; 9, 11; 12, 229].

У 1898 р. під час проведення чергового кооперативного з'їзду в Лондоні відбулася нарада, присвячена просвітній діяльності кооперативів, після якої почали активно організовуватися кооперативні курси для дітей. За свідченнями вітчизняного теоретика і організатора шкільної кооперації Б. Ржепецького, на початку ХХ століття англійські кооперативи мали детально розроблені програми своєї культурно-просвітньої діяльності, метою якої виступало формування кооперативного світогляду, кооперативних навичок шляхом ознайомлення слухачів з історією, теорією і основними принципами кооперативного руху, а також з політичною економією, історією промисловості і з державним устроєм [9, 11-12].

У Франції створення ощадних кас школярів передувало утворенню товариств взаємодопомоги. Лише у 1881 році в учнівському середовищі почали створюватися товариства взаємодопомоги, метою діяльності яких було накопичення заощережень на випадок хвороби і старості. Перша така каса виникла у 1881 році в Парижі і мала назву «Шкільне муніципальне товариство взаємодопомоги ХІХ округу». Відомий російський теоретик кооперації В.Ф. Тотоміанц зазначав, що у 1906 р. в Бордо було засновано «Національну Спілку Шкільних товариств взаємодопомоги». Метою її діяльності була організація департаментських спілок шкільних товариств, проведення агітаційно-просвітньої роботи серед молоді. Спілкою було засновано «Позашкільні товариства взаємодопомоги» і «Лісоводні товариства школярів». Ці товариства під керівництвом лісника обсаджували деревами громадські землі, а в нагороду отримували гроші, що розподілялися між членами. Такі товариства набули широкого поширення [11, 4-7].

У Бельгії шкільні товариства взаємодопомоги були відкриті у школах в 1896 році, а в жовтні 1900 р. вони утворили в м. Турно федерацію, у складі якої у

1908 р. діяло 332 товариства (60, 638 членів). Бельгійська федерація займалася постачанням правління союзних товариств канцелярським приладдям і сприянням у веденні бухгалтерських книг. Федерація вела пропаганду проти вживання спиртних напоїв, домагалася введення в школи викладання принципів поміркованості, передбачливості і кооперації [11, 7-8].

Аналізуючи виникнення шкільних кооперативних товариств в Італії Б. Ржепецький відзначає, що вони, у першу чергу, постали завдяки наслідуванню позитивного досвіду бельгійських організацій [9, 22]. Так перше шкільне товариство в Італії виникло у 1903 р. в місті Анконі, проте, це був поодинокий випадок, а свого подальшого розвитку шкільні кооперативи набули після з'їзду кооператорів у 1908 р. у результаті широкої пропаганди шкільної взаємодопомоги. А у 1910 р. міністр земельних справ та відомий кооператор Райнері видав закон, що регламентував шкільні товариства взаємодопомоги. Друге велике товариство в Італії існувало в Венеції, воно було засноване у 1907 р., мало 21 секцію і 3000 членів. У Римі 1909 року було засновано товариство «Римська шкільна взаємодопомога». У 1914 р. вона мала 47 філій і 2476 членів. Товариства засновували постійні колонії біля моря і в горах та відправляли туди на лікування та оздоровлення своїх хворих членів. Згідно з вищезазначеним законом 1910 року, всі шкільні товариства взаємодопомоги склали «Національну Федерацію», осередок якої знаходився в Римі. Крім шкільних товариств взаємодопомоги, в Італії були поширені кооперативи споживчого характеру. Перший такий кооператив було засновано у 1892 році в м. Леньяно. «Національна ліга Італійських кооперативів» розробила зразковий статут шкільних кооперативів. Крім того, в Італії, за прикладом Франції, були розповсюджені «Лісоводні товариства» [9, 22-26].

Оригінальний характер мала шкільна кооперація в США. Там вона розвинулася у формі різноманітних клубів або спілок, подібних до сільськогосподарських товариств. Уряд і громадськість Сполучених Штатів, розуміючи значення і користь для держави поширення сільськогосподарської свідомості серед школярів, надали цій справі державного характеру. Так, організацією шкільних клубів опікувалися такі поважні інституції, як

¹ У 1844 р. у м. Рочдель на півночі Англії було організовано перше в світі споживче товариство [1, 229].

Департамент Хліборобства та Бюро скотарської промисловості. Перші шкільні сільськогосподарські спілки було засновано Департаментом хліборобства близько 1910 року – у північних штатах, а близько 1914 – у південних. У 1915 р. членів – школярів спілок налічувалося понад 250000. Для організації діяльності шкільних кооперативів призначалися шефи – організатори та їхні помічники, які відповідали за певні сфери діяльності. Їм допомагали сільськогосподарські школи, товариства, а головним чином сільські учителі, які в Америці були справжніми провідниками культури серед народу. Отже, в Америці діяли такі шкільні товариства: 1) товариства – клуби для вирощування культури кукурудзи; 2) клуби для виготовлення консервів; 3) клуби для розведення свиней; 4) клуби птахівництва [9, 26-35; 11, 14-39].

Отже, за кордоном шкільна кооперація досягла значного розвитку, що, у першу чергу, пояснюється тим, що громадськість і органи державної влади поставилися до цієї справи надзвичайно уважно: в одних державах були видані спеціальні закони для шкільних кооперативів, в других – держава через свої інститути допомагала їхньому створенню. В Україні, на противагу розвиненим зарубіжним країнам, справа шкільної кооперації не підтримувалася з боку держави. Характеризуючи стан розвитку шкільної кооперативної справи в Російській імперії Б. Ржепецький писав: «Годі було чекати від «поліцейської» Росії якоїсь допомоги шкільним кооперативам, хіба крім тієї, що уряд допомагав кооператорам сидіти по в'язницях і гинути у сибірських пустелях... Не було допомоги від громадянства, бо та частина громадянства, яка підтримувала владу, хутчій би дозволила ввести в школу навчання пияцтва, ніж кооперацію» [9, 36]. Незважаючи на значні перешкоди, із розвитком кооперативного руху в Росії та на Україні передові представники громадськості розпочали справу шкільної кооперації. Першу згадку про організацію шкільних кооперативних товариств знаходимо у журналі «Світло» за 1912 р.² [14, 61]. Відомий український вчений, педагог, громадський діяч В.А. Арнаутов у своїй праці «Кооперування дітей» зауважував, що на Всеросійській кооперативній виставці, яка відбулася у 1913 р. в м. Києві, було відзначено роботу шкільних кооперативів Поділля та Київщини, де ініціаторами цієї справи були здебільшого місцеві учителі [1, 10]. Аналізуючи

розвиток дитячого кооперативного руху він відзначав, що на Україні цей рух поширився у всіх регіонах, проте найбільшого розвитку досяг на Поділлі, Київщині, Волині, Одещині, Полтавщині та Харківщині. Він засвідчував, що у 1925 р. за статистичними даними з 13 округ існувало 100 шкільних кооперативів по містах і 470 по селах. У Харкові, в травні 1925 року на центральних курсах робітників дитруху викладалися лекції зі шкільної кооперації [1, 11].

Отже, незважаючи на значні перешкоди, що зустрів на шляху свого розвитку український шкільний кооперативний рух (відсутність підтримки з боку держави, складна політична та економічна ситуація в країні), він набув широкого поширення. На сторінках педагогічної преси повсюдно зустрічаємо заклики як провідників кооперативної справи, передових представників громадськості, так і звичайних учителів до кооперативного об'єднання школярів, активну дискусію з питань впровадження шкільної кооперації, обґрунтування форм і методів кооперативного навчання та виховання, поради щодо заснування таких організацій, зразки уставів їхньої діяльності [2-10; 14; 15].

Нижче подаємо устав шкільного товариства, що виникло в с. Ольшані на Харківщині у 1919 р. [13, 3-4], який дає уявлення про особливості організації та діяльності українських шкільних кооперативних об'єднань початку ХХ століття як визначного явища в історії вітчизняної педагогічної думки.

Інна Гарбузова

Устав Ольшанського шкільного Общества Потребителей «Родная жизнь»

І. Общие положения

§ 1. Ольшанское Общество Потребителей «Родная жизнь», находящееся в сл. Ольшане Харьковского уезда на Павловке имеют целью: 1) снабжение всякого рода предметами школьного потребления, 2) содействие сбережениям членов путем приема от них вкладов и 3) всяческое содействие умственному и духовному развитию своих членов.

§ 2. Для осуществления указанных в § 1 целей обществу предоставляется: 1) производить покупку и продажу предметов школьного потребления; 2) организовывать свою библиотеку, клуб, устраивать чтения, рапорты и доклады,

² У журналі вміщено повідомлення про відкриття в с. Сокоренцях Вінницького повіту учнями церковнопарафіальної школи кооперативного товариства.

товарищеский суд, устраивать вечера и спектакли;
3) открывать при Обществе кассу взаимопомощи.

§ 3. Продажа товаров членам допускается лишь за наличные.

Примечание. Продажа товара и пользование учреждениями Общества допускается и посторонним школьникам, но с согласия общего собрания и на условиях, определяемых общим собранием.

§ 4. Общество имеет печать с обозначением своего наименования.

II. Состав Общества, права и обязанности его членов

§ 5. Членами настоящего Общества могут быть все учащиеся в с. Ольшане от 12 лет, проявившие согласие подчиняться настоящему уставу и постановлениям общего собрания.

Примечание. Лица в возрасте от 12 до 14 лет не пользуются правом участия в управлении делами Общества.

§ 6. Каждый товарищ, вступающий в Общество, вносит вступную плату в размере 50 к. по цене одного пая в размере 1 р. 50 к.

Примечание. Вступная плата не возвращается ни при добровольном выбытии, ни при исключении из Общества.

Примечание 2. Паи могут быть внесены и по частям в сроки, определенные общим собранием.

Примечание 3. Число паев, которым могут владеть члены Общества, определяется общим собранием.

§ 7. Каждый член Общества несет ответственность по делам его в двукратном размере установленного пая.

§ 8. Член Общества может, подав письменное заявление, добровольно выйти из числа членов.

§ 9. Каждый новый член Общества дает обязательство личным примером искоренить хулиганство и некультурность. Он обязуется не только в своей среде, но и на стороне не

употреблять ругательных выражений, не курить табаку и не пить водку.

§ 10. За невыполнение своих товарищеских обязанностей перед Обществом и за нетоварищеские вообще поступки каждый член из Общества может быть по постановлению общего собрания удален из Общества. Для постановления об исключении нужно две трети голосов всех членов Общества.

§ 11. Лицам по тем или иным обстоятельствам, вышедшим из Общества пай с пай с причитающимися на них дивидендами выдаются обратно кроме вступной платы.

III. Средства Общества

§ 12. Средства Общества разделяются на капиталы: 1) паевой, 2) основной, 3) специального назначения.

§ 13. Паевой капитал образуется из паевых взносов, а основной из пожертвований, вступных взносов и отчислений из доходов, кроме того, по постановлению общего собрания могут быть образуемы капиталы специального назначения (библиотечный, ссудный, театральный, экскурсионный и т.п.).

§ 14. Для усиления средств Общества могут быть с согласия общего собрания принимаемы вклады, а также заключаемы краткосрочные или долгосрочные займы.

§ 15. Для обслуживания кассы взаимопомощи может быть образуем специальный капитал ссудо-сберегательного характера, порядок пользования которым определяется особой инструкцией.

IV. Управление делами Общества

§ 16. Управление делами Общества возлагается на а) общее собрание и б) правление.

Примечание. Для заведования отдельными отраслями могут быть избираемы особые комиссии, действующие в согласии с правлением.

а) общее собрание

§ 17. Общие собрания бывают: а) очередные, созываемые Правлением не менее 2 раз в году и б) чрезвычайные по усмотрению Правления, или же по заявленному в правление письменному требованию ревизионной комиссии или одной пятой части всех членов.

§ 18. Решению общего собрания подлежат все вопросы, возникающие из деятельности Общества.

§ 19. Правление обязано заранее уведомить всех членов о дне и порядке общего собрания.

§ 20. Общее собрание признается состоявшимся, если на нем присутствует не менее половины всех членов, и если в день, назначенный для собрания, не соберется означенного числа, то общее собрание должно быть созвано через неделю и при всяком числе собравшихся.

§ 21. Все выборы в общих собраниях, а также вопросы исключения из Общества решаются большинством двух третей голосов и закрытой баллотировкой.

§ 22. Все решения общего собрания заносятся в общую книгу протоколов.

б) правление

§ 23. На правление, состоящее из 3 лиц, возлагаются выполнение всех решений общего собрания и наблюдение за всеми делами Общества.

§ 24. К каждому полугодовому общему собранию Правление должно предоставить отчет о минувшей деятельности Общества и план будущей.

§ 25. Правление само избирает из своей среды председателя, казначея и секретаря.

§ 26. Каждые полгода по очереди выбывает один член Правления, а в первые 2 полугодия по жребию.

§ 27. Правление собирается не менее 1 раза в неделю. Все решения выносятся большинством голосов и заносятся в особую книгу протоколов. Все бумаги, исходящие от Правления должны подписываться председателем и другими членами

правления.

§ 28. Члены Правления, как и все прочие должностные лица могут быть закрытою баллотировкой досрочно переизбраны.

V. Поверка дел Общества

§ 29. Для наблюдения за деятельностью органов управления, а также всякого рода комиссий, проверки отчетности и ревизии дел его, ежегодно, общим собранием избирается ревизионная комиссия.

§ 30. В частности на ревизионную комиссию возлагается: а) периодическая проверка наличных денег и сличение их с книгами и счетами, б) проверка наличия товара и сличение с записями по книгам, в) проверка отчетов книг и документов и предоставление общему собранию заключений, как о годовом отчете, смете и плане действия, так и о проверке действий Общества в течение года.

VI. Товарищеский суд

§ 31. В могущих возникнуть между товарищами распрях Общество может прибегнуть к товарищескому суду. Каждая сторона выбирает по одному судье, которые, собравшись сами, выбирают третьего председательствующего при решении дела. Постановления такого суда обязательны для спорящих, которые, подчиняясь решению, должны по-товарищески пожать друг другу руку.

§ 32. Все решения товарищеских судов заносятся в книгу протоколов.

VII. Прибыль и убытки

§ 33. Чистая прибыль, полученная за отчислением из паевого в основной капитал распределяется общим собранием: а) дивидендов на пай в размере не свыше 6%, б) на премию членам и посторонним заборщикам, в) на образование специальных капиталов.

§ 34. Оказавшийся по оборотам убыток

покривається из капиталов Общества, а в случае если убыток не покривається, то недостающая сумма разбивается между членами Общества.

VIII. Ликвидация Общества

§ 35. Общество подлежит ликвидации:

а) по постановлению общего собрания, б) если число членов меньше 7, в) в случае несостоятельности.

§ 36. Ликвидацию производят по постановлению общего собрания Правления и ревизионной комиссии вместе.

§ 37. За покрытием всех долгов оставшееся имущество не может быть разделено, а переходит другому приемщику цели культурного просвещения кружку.

и список литературы о школьных кооперативах (январь 1919 г.). – ЦДІАК України, ф. 1111, оп. 1, спр. 436. – 30 арк.

14. Шкільна кооперація // Світло. – 1912. – № 5. – С. 61.
15. Школьные кооперативы // Народный учитель. – 1916. – № 19-20. – С. 9-10.
16. Юдич Я. Народня просвіта й кооперація // Світло. – 1914. – № 7-8. – С. 16-22.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнаутов В.А. Кооперування дітей (для вчителів та робітників дитруху). – К.: Книгоспілка, 1926. – 107 с.
2. Беляев П. История Н-ской школьной кассы // Свободное воспитание. – 1915-1916. – № 5. – С. 39-50.
3. Кооперативъ среди учащихся // Кооперативная мысль. – 1916. – № 5-6. – С. 10-12.
4. Кооперація і вчителі // Світло. – 1914. – № 6. – С. 68.
5. Костенко П. З культурно-просвітньої діяльності Київського Кредитового Союзу // Народня справа. – 1918. – С. 21-22.
6. Ластівка І. Кооперативне виховання дітей // Світло. – 1914. – № 5. – С. 19-27.
7. Про розповсюдження сільсько-господарських знаннів шкільним і позашкільним шляхом // Народня справа. – 1918. – № 26. – С. 22-23.
8. Проти українства // Світло. – 1913. – № 9. – С. 60.
9. Ржепецький Б. Кооперація й школа. – Бердичів, 1919 – 79 с.
10. Стороженко Я. Нові перешкоди // Світло. – 1910. – № 2. – С. 33-36.
11. Тотоміанц В.Ф. Кооперація среди детей и юношества. – Петроград: Рабочее дело, 1918. – 61 с.
12. Туган-Барановський М.І. Політична економія. Курс популярний. – К.: Наукова думка, 1994. – 262 с.
13. Уставы школьных потребительских обществ